Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KJØBMAGERGADE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

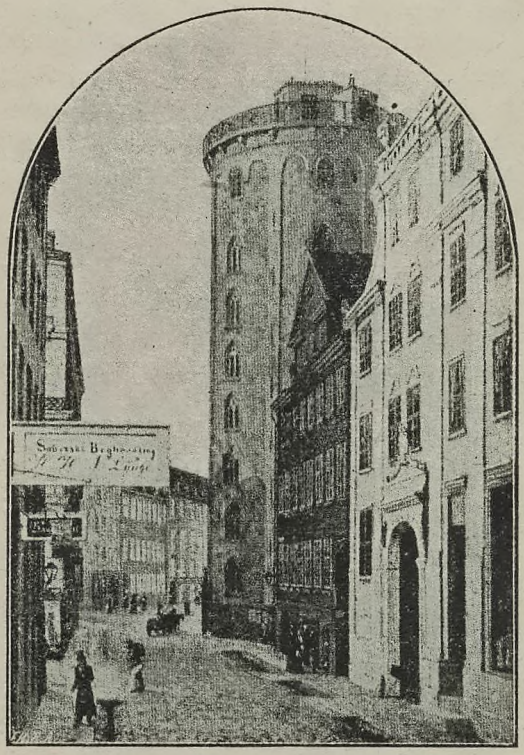

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1923

Forord.

Idet jeg hermed forelægger mit næste tilblevne Arbejde „KJØBMAGERGADE" for Publikum, sker det med den Fortrøstning, at jeg har bestræbt mig for af bedste Evne at bringe Klarhed i det, der kun lader sig belyse ved at sammenligne de foreliggende, skriftlige Optegnelser med Terrainets physiske Beskaffenhed, ved indgaaende Undersøgelse og Granskning af det fra Arkiver og Bibliotheker tilvejebragte Materiale, og nærværende historisk-topographiske Beskrivelse er da hovedsagelig udarbejdet paa Grundlag af saadanne indhentede, authentiske Oplysninger og Udskrifter, og jeg har dertil haft god Støtte i Kjøbenhavns Diplomatarium, Maanedsskriftet „Før og Nu", Dr. O. Nielsens Kjøbenhavns Historie samt flere historiske Værker og Skrifter.

Det har været mig en stor Glæde at erfare, med hvilken Interesse og Forstaaelse de hidtil udkomne Hefter er blevet modtaget; dette har ansporet mig til at fortsætte i saa stor Udstrækning, som jeg faar Tid og Raad dertil, og det vil være mig en personlig Tilfredsstillelse herved at yde mit beskedne Bidrag for Udbredelse af Kendskabet til vor kære, gamle Bys Historie og Minder.

Kjøbenhavn 1923.

O. C. Nielsen.

KJØBMAGERGADE

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

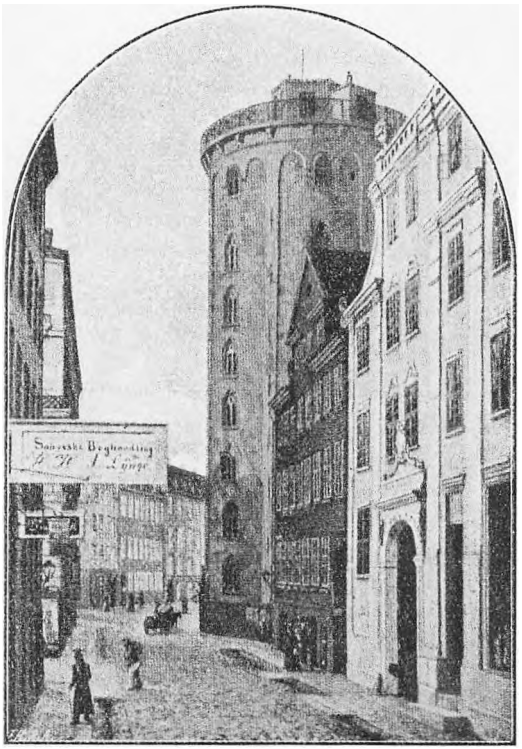

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1923

MORAEBROS BOOTRYKKERI
KR[illegible]SIN FR[illegible]BERGSGADE 5

KJØBMAGERGADE

Hvornaar denne Gade er anlagt, kendes ikke, men den Omstændighed, at det er den eneste Gade, hvorom man har Efterretninger fra de Tider, da Kjøbenhavn, hvad Udstrækning og Bebyggelse angik, ikke var stort andet end, hvad vi nu forstaar ved en Landsby, bestyrker Formodningen om, at Kjøbmagergade er Byens ældste Gade.

Der forekommer ingen Redegørelse for Gader og Grunde i Kjøbenhavn før i Jordebogen af 1380, altsaa henved 200 Aar efter Absalons Død, og man er derfor for Byens vedkommende henvist til Gisninger. Kjøbmagergade kaldes i Jordebogen af 1380, Bjørnebrogade, og havde da Bebyggelse paa begge Sider.

Byens Grænse mod Øst har vistnok i den ældste Tid været Kjøbmagergade (Bjørnebrogade), gennem hvilken et Vandløb har søgt ud i Stranden. Det kan anses for aldeles sikkert, at betydelige Strækninger inden for Byens Planker har henligget ubebygget, navnlig i den nordlige og østlige Del, og at de to Hovedveje gennem Staden, hvilke betegnes ved Amager Torv, Tydskemannegade, (Vimmelskaftet), Klædeboderne og Vestergade samt Nørregade over Gammel Torv til Stranden, har existeret i en tidlig Tid, om end paa ingen Maade stærkt bebygget.

At der tidlig har existeret en Strandgade, det nuværende Læderstræde og vel ogsaa Gammel Strand, kan selvfølgelig heller ikke betvivles. Vandet er gaaet helt op paa nuværende Højbro Plads. Ovre paa Slotsholmen har Absalons Borg staaet som Værn og Beskyttelse for

Indløbet til Havnen, selv omgiven af en Grav, og høje Stejler med de henrettede Sørøveres Hoveder paa Toppen har været opstillet paa iøjnefaldende Steder.

Det er en Selvfølge, at Havnen ikke har lignet den nuværende smalle Kanal, dens Bredder har været lave, Strømmen bred og rummelig, og Slotsholmen bestod den Gang mindst af tre Øer, af hvilke den vestlige hed Skarnholmen. Mod Øst gik Vandet ligeledes højt op og skilte Bremerholm fra Fastlandet, ligesom Nikolaj Kirke maa antages at have ligget meget nær ved Vandet.

En stor Del af Kjøbmagergades Terrain maa i ældgammel Tid have ligget meget lavt og en Del af det, fra Højbro Plads til oven for Valkendorfs Gade, synes i sin Tid at have været oversvømmet af et Vand, der i Valkendorfs Gade og ved Løvstræde har fundet en Begrænsning ved Jordsmonnets Stigning og en Bekræftelse paa disse Forhold har Udgravningerne i 1860, ved Anlæggelse af en Kloak, givet ved tvende under Opfyldningen forefundne Anlæg, nemlig en Stensætning paa det lave Terrain neden for Silkegade, som det synes bestemt, for at kunde lægge til med Baade og en kunstig anlagt Vej over det højere liggende Terrain.

Paa en Strækning af 70 Alens Længde mellem Østergade og Silkegade, indtil tre Alen neden for Silkegade, blev ved Udgravningen optaget en Række Sten, hvis Størrelse varierede mellem 5 og 10 Kubikfod. Disse Sten laa paa de nederste 58 Alen af Strækningen nøjagtig op til hinanden og alle med en flad Side opad og i samme Højde, nemlig fem Fod over dagligt Vande; paa de øverste 12 Alen nærmest Silkegade var der derimod jævnlig en Afstand af omtrent ½ Alen imellem Stenene, og Overkanten af de sidste naaede op til 6 Fod over dagligt Vande; de mindste Sten laa nærmest Silkegade. Stenene var til Dels støttede ved en Underpakning med mindre Sten, og i den nederste Ende af Rækken naaede de ned til det blaalige Sandlag; under de øverste laa der derimod Opfyldning eller Jord. I Opfyldningen, der laa over, ved Siden af og til Dels ind under denne Række Sten, fandtes

ingen Murbrokker, hvorimod den sorte Masse indeholdt Indblandinger af Læderstumper og navnlig en Mængde Knogler omkring de øverste Sten.

Det maatte vel herefter ligge nærmest at antage, at denne Række Sten i sin Tid har været hensat som en Art Bro, en Stenmole, der fra Land førte ud i et fladt Vand, vel nok for at kunne lægge an dertil med Baade eller Pramme, saaledes som det ogsaa nu hyppigt er Tilfældet ved Fiskerlejerne. Hvad det imidlertid har været for et Vand, der paa en Tid, da Landet har været beboet, har gaaet op her kan vel næppe afgøres efter en saa enkeltstaaende Iagttagelse. Vilde man antage, at det var Stranden, der strakte sig derop, vilde en saadan Antagelse, idet Søbunden nu ligger 3 Fod og Broens Overkant fem Fod over dagligt Vande, medføre den Slutning, at Terrainet siden den Tid maatte have hævet sig en fire til fem Fod. Terrainet maatte da, at slutte efter, at Søbunden endnu er funden ved Valkendorfs Gade i en Højde af fem Fod over dagligt Vande, allerede tidligere være undergaaet en Hævning og Broen maatte da tilhøre en meget tidlig Periode. Dette synes at tyde paa, hvad Sagnet ogsaa har ymtet om, at der fra Arilds Tid ved Amager Torv for Enden af Kjøbmagergade, lige over for Kjøbenhavns Slot, har været en Landingsplads, hvilken rimeligvis er flyttet længere og længere ud, efterhaanden som Stranden enten ved Opfyldning eller paa anden Maade er bleven smallere.

Kjøbmagergades ældste Benævnelse var, som før nævnt, Bjørnebrogade, og Navnets Oprindelse maa sikkert stamme fra den omtalte Stenmole eller Landingsbro, thi sammenholder man denne Bros Tilstedeværelse i Fortiden med Gadens tvende samtidige Navne, falder man let paa den Formodning, at det er denne Bro, der har heddet Bjørnebro, og har givet den til samme førende Gade Navnet Bjørnebrogade. Ligesom man ikke ved noget om, naar Bjørnebroen er bygget, saaledes foreligger der heller ikke Efterretninger om, naar den forsvandt.

Pontoppidan i „Orig. Hafn." forestiller sig, at en saa-

dan Bro skulde have været til Stede i Landemærket, nordøst for Trinitatis Kirke, og begrunder dette paa, at der er fundet Pæleværk etc. i Grunden der, men da denne Forfatter sætter sin Idé i Forbindelse med et aldeles urimeligt tænkt Vandsystem paa denne Kant af Byen, ja endogsaa henlægger den af Christoffer af Bayern inddæmmede Pustervigs flade Strand hertil, kan man ganske rolig forkaste denne Antagelse.

Den Omstændighed, at Gaden en Tid har været kaldet baade Bjørnebrogade og Kjødmangergade, leder til den Antagelse, at medens den nederste Del imod Amager Torv længe førte det oprindelige Navn, Bjørnebrogade, har den øverste Del efter Slagterboderne eller Kjødmangerboderne været kaldet Kjødmangerboder, Kjødmangergade eller Kjødmangerstræde.

Slagterne, eller som de den Gang kaldtes, Kjødmangerne (Kjødhandlerne), havde ikke Boder paa Torvet, men var henvist til et Sted for sig selv, til bestemte Kjødmangergaarde, der ikke maatte bruges til andet. Kjødmangerboderne laa oprindelig i Tydskemannegade (nu Vimmelskaftet). At de i Slutningen af det 14de Aarhundrede laa i denne Gade, ses af den gamle Jordebog. I 1361 gav nemlig Kannik Absalon til Vor Frue Kirke for sin Sjælemesse et Stenhus norden for Kjødmangerboder (Tabernæ Carnificum) og i 1364 pantsatte Kannik Klemens Absalonsen til samme Kirke sin Ret til et Stenhus nordøst for Kjødmangerboder. Efter 1389 gav Kannik Jakob Holbæk til samme Kirke for sin Sjælemesse en Gaard i Tydskemannegade vesten for Frue Kirkes Stenhus og lige over for Kjødmangerboder.

I Begyndelsen af det 15de Aarhundrede flyttedes Kjødmangerboderne hen i Bjørnebrogade (Nævnes i Dokumenter fra 1407 under Navnet „Tabernæ Carnificum" eller „Carnificum Urbis"), hvor Byens Slagtere ikke alene fik deres Boder med Butikker, men ogsaa deres Slagtepladser, her i den øverste Ende paa Gadens Østside lige over for Kannikestræde og Skindergade, formodentlig dels paa Grund af, at det var i Byens Udkant nær ved Stran-

den, dels fordi der her forefandtes et rislende Vandløb (Byens Rende) med saa stærkt Fald gennem Gaden, at det kunde bortføre de med Slagteriet forbundne Urenligheder til Stranden. At Hovedvandløbet fra den nordvestlige Del af Staden har haft sit Leje i den Dal, hvori Kjøbmagergade er beliggende, godtgøres bl. a. ogsaa derved, at dette, trods Terrainets betydelige Opfyldning i Tidens Løb, var Tilfældet endnu ved Midten af forrige Aarhundrede. Naar — førend Kloakanlæggelsen i 1860 — en stærk Skylregn pludselig overfaldt Staden, søgte Vandet saa voldsomt til dette gamle Leje, at Oversvømmelse gjorde Gaden inpassabel, og ofte fyldte Kælderne med Vand.

En Politirapport fra 1854 skildrer, hvorledes Resultatet blev:

„Rendestenskisten er for lille til at optage Afløbet,
„saa der ikke behøves noget særlig stærk Regnskyl,
„inden Vandet løfter Dækselbrædderne af og løber
„tværs over Gaden og ned i Beboelseskælderen i
„Ejendommen Nr. 2 (Gadenummer 52) paa Kjøbma-
„gergade.

Det fremhæves i Rapporten, at dette er noget som jævnlig sker til ikke ringe Ulempe for de 2 Familier, som boer i Kælderen. Folkene paa Kjøbmagergade havde ofte klaget til Magistraten, uden at der kom noget ud deraf. Kjøbmagergade var særlig udsat, thi her samledes ogsaa Afløbet fra mange Gaders Rendestene og hele Gaden fyldtes derfor øjeblikkelig med Vand. Da Brolægningsvæsenet omsider tog sig for at lægge Gadens Rendestene om, blev det rent galt. Rendestenen langs med Runde Taarn blev afskaffet og Afløbet fra Landemærket ført tværs over Gaden til den Rendesten, der gik langs Regensen.

Endnu ved Midten af forrige Aarhundrede var iøvrigt Rendestenene trindt om i Byen ganske ude af Stand til at optage Vandet i Gaderne, saasnart et nogenlunde stærkt Regnskyl indtraf, og det gjaldt da blot om i en Fart at faa alle Rendestensbrædder afkastet og at dæmme for

Kælderhalsene med Sandsætte. Men indtraf et pludseligt Regnskyl om Natten, da hændte det ofte, at Beboerne i Kælderne vaagnede ved, at Vandet stod alenhøjt i deres Stuer.

Det viste sig at være et særdeles heldigt Sted, man her havde valgt til Kjødmangernes Boder, thi hvis disse var kommen til at ligge et andet Sted i den lille sammentrængte By, vilde den ilde Lugt, der var forbunden med Slagterierne, have været uudholdeligt for Befolkningen.

I 1432 udlejede Magistraten til Ansam Hanisen en Grund norden for Kannikestræde, østen for S. Katrine Alters Jord, tværs over for Kjødmangerboder og i 1442 nævnes det Stræde, der løber fra Kjødmangerboder til Klosteret, hvilket maa være Skindergade. S. Gjertruds Gaard ejede i 1512 en Gaard i Kjødmangerboder, som lejedes til en Kjødmanger, og i 1513 ejede S. Dionysii Alter en Gaard her. Boderne maa saaledes, efter alt at dømme. have strakt sig fra omtrent lige over for Kannikestræde til langt ned mod Klareboderne.

Kjødmangerne skulde i det 14de Aarhundrede yde Biskoppen hver Søndag for 1 Sterling Kjød hver. I 1443 gav Christoffer af Bayern dem, der om Høsten var Kjødmangere, den Frihed, „at de alene, som er Kjødmangere i Kjødmangerboder, maatte der have flaat Kjød falt." Samme Aar bestemtes, at der maatte kun være 25 Kjødmangerboder i Kjøbenhavn, og ingen andre end de, som boede der, maatte holde Slagtere, hvilke sidste var Kjødmangerne underordnede. Dette stadfæstede Kong Hans 1508, og han forbød „at ingen Kjøbmand skal herefter føre flaat Kjød til Dragør det der at sælge."

For at Byens Borgere ikke skulde gaa Kjødmangerne i Næringen, blev det kundgjort, at Kjødmangerne havde Eneret paa Slagtningen, og hvis nogen selv vilde slagte, skulde de fremsætte Begæring herom over for Borgmestrene og Kjødmangerne, og for at Kjødmangernes privilegerede Bestalling kunde blive respekteret til Punkt og Prikke, blev det i 1451 ved kongelig Anordning til-

kendegivet Borgerne, at kun de, der boede i Kjødmangerboderne maatte forrette Slagtningen, og det var forbudt andre at bruge Kjødmangerembedet end de, der boede i de Gader (Gaarde) Kjødmangerboder, som af Arilds Tid havde været Kjødmangerboder. Ingen uden de maatte sælge Kjød, ikke engang i store Stykker, fra S. Nikolaj Dag til S. Hans Dag (6. Decbr. til 24. Juni); de var ogsaa de eneste, der maatte sælge fersk Marsvineflæsk i Stykketal. Indtil 6 Borgere maatte slaa sig sammen og købe en Ko af en Bonde til egen Føde. Naar man havde et Lam, maatte man nok sælge sin Nabo det halve, men kun for den Pris, det stod enhver i. Alle Kjødmangere skulde ride ud paa Landet og købe Øxne, Køer, Grise, Faar og Marsvin uden nogen Hinder, men opdagedes det, at man ikke købte til sit eget Vindues Behov, men til en Kjøbmand eller anden Mand, skulde det være forbrudt Gods. Klagedes der over, at der solgtes til for høje Priser, skulde Borgmestre og Raad sende en Mand eller to til dem, naar de huggede en Oxe op, og undersøge, hvad de tog for det.

En Laugsskraa, vistnok fra 1496, udsiger:

„at den der vil vorde Kjødmanger, skal bo i Kjød-
„mangergaden i den Gaard, som Kjødmangere har
„boet."

En Kjødmanger skulde være ægte og ret, saa han kunde staa i Lov og Tov med hver Dannemand og skulde have en uberygtet Dannekvinde til Hustru. Der maatte kun hænge Kjød i ét Vindue i hver Gaard. Ved Indtrædelse i Lauget skulde man gøre Kost med 2 Tdr. Vismarøl og 4 Tdr.. dansk Øl, salt Mad og 4 ferske Retter og give 1 Bismerpund Vox og 1 lødig Mark. Oldermanden skulde give visse Bestemmelser om Slagtning (om Slet og Lammeslet) og den, der slagtede anderledes end Embedet havde vedtaget, skulde bøde 1 Tønde Øl og 2 Mark Vox. Det synes, at Slagtning har gaaet paa Omgang, thi siges der:

„skal og 2 Stalbrødre være tilsammen og Sletten skal
„gange ret om".

Ingen maatte raabe fra en andens Vindue eller sælge selvdødt Kjød under sit Embedes Fortabelse. Ingen maatte gøre en anden Forkøb paa Gaden eller ved Stranden. Naar der var flere, der vilde købe Lam fra en Vogn, maatte hver kun købe eet; købte man mere end et Par Øxne og 1 Degger (10) Lam, skulde man spørge Laugsbrødrene, om de ikke vilde købe det. Naar nogen ikke betalte, hvad han havde købt, maatte Oldermanden tillukke hans Vindue. Flere maatte ikke slaa sig sammen og i Fællesskab paa Gaden falbyde Marsvineflæsk eller paa anden Maade forbinde sig imod de andre. En Enke maatte nyde Embedet i Aar og Dag, men siden kun halvt Embede. Ved Laugsgilder maatte man ikke tage flere „Hjon" med end en Svend og en Mø, men nok sine Børn. Naar nogen løb vred af Stævne og ikke vilde lyde Oldermanden og Medbrødre, blev han udslettet af Embedet og hans Vindue blev slaaet til, indtil han gjorde Laugsret og et nyt Stævne var blevet holdt; dog kunde han vinde Embedet igen, naar han satte Borgen for, at sligt ikke vilde ske mere. Talte nogen paa en andens Ære og Liv og ikke kunde bevise det, skulde han rømme Embedet og selv anses for en saadan, som han vilde beskylde den anden for at være.

Kort Tid efter Reformationen flyttedes Kjødmangerboderne paany og de skiftede da Navn og kaldtes Slagterboderne, samtidig med at Haandværket fik sit nuværende Navn, om det end saa sent som i Prins Christians Hyldingsakt i 1610 endnu kaldes Kjødmangerembede.

Bryggernes Laugshus paa det østlige Hjørne af Skindergade og Klosterstræde var bygget paa Graabrødre Klosterets Grund, og paa dette Laugshus' Grund lod Staden opføre 12 Slagterboder ud til Skindergade, hvilke i 1581 hver gav i Leje om Aaret 2 gamle Daler og i 1656 tre Kurantdaler; senere opførtes en Bod til paa Hjørnet af Klosterstræde. I 1745 gav hver af dem i Leje 13 Rdl. 2 Mk.

Endnu i 1806 laa Boderne paa dette Sted, men ved

Bombardementet i 1807 blev de ødelagt og opbyggedes ikke igen.

Kjøbmagergades gamle Benævnelse Kjødmangerboderne ændredes mellem 1448 og 1471 til Kjødmangerstræde og 1530 Kjødmangergade, men da der i Tidens Løb groede Mos over den ældgamle Betegnelse Kjødmanger for Slagter, blev Kjødmangergade ved en fordrejet Udtale siden hen til det intet betydende Navn, Kjøbmagergade.

Man hører endnu ret ofte den største og ældste Del af Gaden fra Amager Torv til Landemærket benævnet Store Kjøbmagergade i Modsætning til Lille Kjøbmagergade, som danner Fortsættelsen op til Kultorvet. Af Jordebogen fra 1496 fremgaar det, at Lille Kjøbmagergade har været kaldet „det Stræde, som løber ned til Rosengaarden". Fra Midten af det 15de Aarhundrede begyndte Byen nemlig at sælge Parceller af Rosengaarden. Christoffer af Bayern havde overladt Lydike Skomager en Grund ved S. Gjertruds Kirke og Christian den Første gav den til Væbner Jørgen Lavridsen i 1453. Næste Aar skødede Byen ham en Gaard sønden for hans egen og norden for Per Sjundesens Gaard; da den laa østen for Gaden, bliver det Hjørnegrunden mellem Pustervig og Lille Kjøbmagergade, der paa den Tid altsaa gik saa langt. Lille Kjøbmagergades østlige Side vedblev længe at regnes til Rosengaarden, saaledes nuværende Nr. 60 endnu i Jordebogen fra 1581.

I det 17de Aarhundrede sagde man kun Kjøbmagergade, hvilket ses af et Dokument fra 27de April 1625, hvori „Bartholomæus Haagensen faaer Skjøde paa en Gaard udi Kjøbmagergade, Breden langs Kjøbmagergade af Syd udi Nord fra Peter Petersen Smed til Hjørnet udi Pustervig 86 Alen 1 Quarteer. Længden ud til Gaden langs med Pustervig af Vest udi Øst 86 Alen 3 Quarteer, Breden osv."

I det 18de og 19de Aarhundrede skelnede man officielt mellem Store og Lille Kjøbmagergade og Nr. 1 til 51 og 2 til 52 kaldtes indtil 1871 Store Kjøbmagergade og Resten Lille Kjøbmagergade.

Lille Kjøbmagergade og det meste af Store Kjøb-

magergade gik op i Luer ved Bybranden i 1728. Af „Plan paa de Afbrente Pladtzer udi Kiøbenhafn med Gadernes Skickelse saaledis som de Herefter skal were. 1730.", ses det, at Lille Kjøbmagergade var blandt de Gader, som ved Nyopbyggelsen skulde befries for sin buede Form, og er der paa Kortet med punkterede Linier angivet den nye lige Retning fra Landemærket til Pustervig, men det blev kun ved Planen. Gaden blev efter denne Brand noget udvidet paa Østsiden, men blev ikke rettet ud, og paa samme Maade gik det næsten overalt i Staden, de gamle Gadelinier blev for største Delen bibeholdt.

I 1729 indstillede Magistraten, at det faldt Folk besværligt at passere Lille Kjøbmagergade paa Grund af dens Snæverhed, og fordi mange Vogne holdt der paa Torvedagene, for at sælge Kul og deslige, hvilket ikke alene sinkede de Rejsende, men Vognene kørte hinandén itu, og Bønderne kom i Disput og Klammeri. Dette gav Anledning til Oprettelse af Kultorvet, der anlagdes mellem Mikkel Vibes Gade og Skt. Gjertruds Stræde, idet Grundene der omkring var ødelagt ved Bybranden.

Hvor en Gade, som Kjøbmagergade, er opstaaet af sig selv omkring en i forhistorisk Tid traadt Sti, som den voxende Færdsel har udvidet til Vej og den tiltagende Bebyggelse efterhaanden givet Gadekarakter, er der stadig, trods en saadan Gades naturlige Krumning, Mulighed for arkitektonisk Bebyggelse, idet det enkelte Hus danner et selvstændigt Hele, af hvilket det kun kræves, at det ikke staar i altfor skærende Disharmoni med sine Omgivelser. En saadan Gade er Kjøbmagergade, der har kunnet opvise megen god Arkitektur.

Kjøbmagergade synes, saavel paa Øst- som paa Vestsiden paa sin første Strækning fra Amager Torv, i gammel Tid at have været bebygget med Lejeboder, Smaahuse, der har ligget ud mod de store Havegrunde, der hørte til Gaardene paa Nordsiden af Østergade og Amager Torv, men efterhaanden maatte disse Lejeboder vige Pladsen for adelige Gaarde og store Borgerhuse.

I Jordebogen af 1380 nævnes blandt andet en Række

af Gaarde og Grunde langs Vimmelskaftet til Kjøbmagergade (Bjørnebrogade), hvor Andreas Holbeks og Henning Podebusks Jorder nævnes først, saa fortsættes der til Røde Port (Østerport) (Item magister Nicholaus j terram prope rubeam portam). Derefter kommer man til Skomager Købckes Jord, hvorpaa Badstuen havde staaet, og denne Jord ligger ved Andreas Holbeks (Item Købechinus Sutor j terram, in qua stetit domus balne i prope terram Andree Holbek). Saa nævnes Biskoppens Jord og derefter Biskoppens Kaalhave. En Jordlod forbi, og saa nævnes en Gaard ved Kjøbmagergade. Samme Sted nævnes Henning Podebusks Jord Øst for Kjøbmagergade (Habentes fundas in parte orientalis a platea Bjørnebro gadhe prope terram domini Hemingi militis). Den anden Jord herfra er igen Skomager Købckes. Man kan vist vanskelig komme bort fra, at Henning Podebusks, Andreas Holbeks og Skomager Købckes Jorder maa have ligget ved Hjørnet af Kjøbmagergade og Østergade, Rigtigheden af denne Opfattelse styrkes yderligere ved Fundet af Resterne af en Dampbadstue langt tilbage i Grunden i Nr. 6 paa Kjøbmagergade. Derved angives vist Stedet for Købckes Jord. Efterslægtsselskabets Skoles Grund var en Del af en stor, sammenhængende Grund, som maaske har været Henning Podebusks.

Paa Vestsiden af Kjøbmagergade finder vi paa det Sted, der nu er optaget af Nr. 7 og 9, en større Ejendom, der i Middelalderen tilhørte Viborg Bispestol og var Viborgbispens Bolig, naar han opholdt sig i Kjøbenhavn. Efter Reformationen blev den købt af Mogens Gyldenstjerne, men gik senere over paa borgerlige Hænder. Paa Christian den Femtes Tid ejedes Gaarden af Hof- og Rejseapotheker Gotfred Becker, der her fra 1670 drev det fine „Elephant-Apothek", der i henved to hundrede Aar var i hans Efterkommeres Besiddelse.

Nr. 11 var en adelig Gaard, der paa Reformationstiden tilhørte Oluf Rosenkrans og i 1570 Peder Bilde.

Nr. 18 var tidligere en statelig Gaard med en smuk Frontespice, og her har Schucani & à Portas Café siden

1867 haft sine Lokaler. I 1896 solgtes Ejendommen til Direktør Ernst Bojesen, som Aaret efter nedrev den og opførte den nuværende Ejendom, hvor Firmaet Schucani & à Porta fremdeles fortsætter Forretningen. Den nye Ejendom blev matrikuleret sammen med Silkegade 4 (Matr. Nr. 48).

Længere mod Nord laa der i sin Tid, hvor vi nu finder Nr. 19, et fint Hotel med det mærkelige Navn „Ordinarie". Det var i alt Fald saa fint, at Standspersoner som Ove Juel, tidligere Vice-Statholder i Norge, kunde tage Bolig og faa sit Ophold der for 21 Rdl. om Ugen. Der var, hvad i Reglen var Tilfældet i Hoteller eller Gæstegaarde, Hyrevogne at faa i „Ordinarie". Gaarden, hvori „Ordinarie" var indrettet, tilhørte i 1679 Otto Krabbe, Herre til Holmegaard, Bækkeskov, Egholm, Aakær og Krabbesholm, og i 1728 hans Enke.

Den gamle Ejendom Nr. 20, Hjørnet af Silkegade, stod indtil 1907, da den blev nedrevet og erstattet af det nuværende høje, moderne Hus.

Nr. 24 tilhørte paa Frederik den Andens Tid Slægten Bilde, Nabogaarden mod Syd Herluf Trolle, der solgte den til Eske Brok, som solgte den til Christian den Fjerde, der i 1620 lod den nedrive og lægge en Gade, Silkegade, igennem den. Hjørneejendommen mod Syd tilhørte, ligeledes paa Frederik den Andens Tid, den adelige Jomfru Dorothea Goye. Den tilhørte Slægten endnu 100 Aar senere, men i 1689 solgtes den til en Stolemager.

I en Del af Nr. 26 boede i 1660 Skolemester David Reich, efter hvem Gaarden langt ned i Tiden var kendt som „David Skolemesters Gaard". I den nordlige Halvdel af Nr. 26, i hvilken der iøvrigt en Tid under Frederik den Tredje har været kongelig Mønt, boede i 1720 en Sukkerbager Jakob Gelskerchen. I de nærmeste Aar senere findes en Tilføjelse i Skattemandtalslisten om, at her boer, „Professor Holberg paa Salen" eller „Professor Holberg logerer", og dette bekræftes yderligere af, at hans Komedier i 1725 anmeldtes til Salg „paa Købmagergade, paa det sædvanlige Sted udi Sukkerbagerboden næst op

til David Skolemesters Gaard". Her boede Ludvig Holberg til 1728, da Bybranden ogsaa fortærede dette Hus, hvad der gik Holberg nær til Hjerte.

David Skolemesters Gaard blev i 1852 sammenlagt med Matr. Nr. 14 og 15.

Paa Hjørnet af Valkendorfs Gade, hvor nu Postgaarden ligger, knejsede paa Reformationstiden en stor Adelsgaard, der indtil 1553 tilhørte Jørgen Brahe, derefter Eskild Oxe og i 1645 Rigens Marsk, Anders Bilde. I 1661 var Theodor Lente dens Ejer, og hans Arvinger solgte den i 1670 til Peder Schumacher for 7000 Rdl. Faa Maaneder efter Købet af Gaarden, i Oktober 1670, flyttede han herind, men kun faa Aar efter, den 10de Marts 1676, forlod Griffenfeldt for sidste Gang Hjemmet paa Kjøbmagergade. Strax efter at være kommen op paa Slottet, blev han fængslet og i en Baad fra Christian den Fjerdes Gallejhavn ført ud til Toldboden og indsat i Fængslet i Kastellet.

Kort efter Griffenfeldts Fald blev General Frederik v. Arenstorff Gaardens Ejer. Derefter tilhørte den Justitsraad Hans Nansen; senere, fra 1714, Stadshauptmand og Præsident Johannes Meller, oprindelig Brygger paa Christianshavn. I 1728 blev Stiftamtmand, Oversecretair Chr. Møinichen Gaardens Ejer, men i Oktober s. A. afbrændte Bygningen. Møinichen lod derpaa den nuværende Bygning opføre og erhvervede samtidig et Grundstykke i Baggaarden med Indkørsel. Efter Møinichen var Greve Friis til Friisenborg dens Ejer, derefter Overkammerherre Carl Adolf v. Plessen, som i 1734 afstod Gaarden til Kongen, som lod den indrette til midlertidig Bolig for Overhofmarchallen, medens Opførelsen af Christiansborg Slot stod paa. Derfra stammer Benævnelsen Marchalsgaarden, som den blev kaldet længe efter, at Overhofmarchallen havde faaet Bolig paa det nyopførte Christiansborg og Gaarden var overladt andre Rangspersoner til Beboelse. I 1767 forærede Christian den Syvende den til Gehejmeraad, Overpræsident V. A. v. d. Lühe, efter hvis Død Staten købte Gaarden den 8de Februar 1779 for 24,000 Rdl.,

og lod den indrette til Posthus, hvad den i ganske særlig Grad egnede sig til med den betydelige Staldplads og Udkørsel til Løvstræde. Efter en af Harsdorff ledet Omdannelse toges den i Brug den 31te Marts 1780.

I de mange Aar der har været Postgaard her i den gamle røde Bygning, er der foregaaet enorme Forandringer inden for Postvæsenet. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede blev der vel gjort adskilligt til Fordel for Postgangen, men endnu var Institutionen næsten i sin Barndom. Kun 2 Gange om Ugen, Tirsdag og Lørdag, afgik Brevposten til Hamburg medtagende Breve til de Byer paa Sjælland, som den berørte paa Routen, til Fyen, Jylland og Hertugdømmerne, og Posten førtes i en lille gulmalet Kuglevogn til Roeskilde, hvorfra den befordredes videre.

Der var en lollandsk-falstersk Post, som kun gik en Gang om Ugen, en helsingørsk Post daglig og en svensk og norsk Post 2 Gange ugentlig. Pakke- og Pengeposten afgik kun om Lørdagen. En Personpost over Kolding til Hamburg afgik ligeledes om Lørdagen, naar der indtegnede sig mindst 2 Rejsende. Post- og Personbefordringen over Bælterne skete ved Jagter, de saakaldte Smakker, der manglede enhver Bekvemmelighed og i slet Vejr var et lidet lysteligt Opholdssted for Passagererne. Den saakaldte Fodpost til Befordring af Breve i Kjøbenhavn var i privat Entreprise i en Enkes Madame Dues Besiddelse, der havde sit Kontor i Klareboderne. Brevene ombragtes af et Par Bude, der tilkendegav deres Nærværelse ved at ringe med en stor Klokke. I ældre Tid bar Postbudet i Haanden en Gongong, hvorpaa han slog, for at melde sin Ankomst.

I mangfoldige Aar gik det i den gamle Slendrian, men den 11te Marts 1851 blev det store Vendepunkt, thi den Dag var anbragt paa Postgaarden den første røde Postkasse til frankerede Breve. Siden da er Postvæsenet gaaet fremad med Kæmpeskridt, og vi har alt længe haft en stor, moderne Centralpostgaard, en smuk og prægtig Bygning, som blot ikke skulde ligge saa afsides uden for

Byen. De rigtige Kjøbenhavnere bliver aldrig fortrolig med den som Postgaard, hvor meget Byen end saa udvikler sig ad Vester til, men vil stadig forestille sig, at Postgaarden ligger paa Kjøbmagergade.

Fra Posthuset ser vi, paa Hjørnet af Kronprinsensgade, den smukke i 1902 ombyggede Ejendom, hvor det kgl. Militær- og Vaisenhus-Apothek har til Huse.

Nr. 40, paa det sydlige Hjørne af Klareboderne, tilhørte i sin Tid Peder Oxe, og vedblev i mange Aar at være beboet af Ejerne af Gisselfeldt, saaledes nævnes i 1600/7 Henrik Lykke, i 1661 Kaj Lykke, hvilke var Peder Oxes Arvinger. Gaarden havde et betydeligt Areal, idet den strakte sig langs den sydlige Side af Klareboderne, ud til hvilken der stod 7 Lejeboder, medens Hovedgaarden laa ud til Kjøbmagergade. Efter Kaj Lykkes Fald blev Gaarden udparcelleret, og en Parcel ud til Klareboderne ejedes i 1668 af Snedker Johan Stenbuk. En Del af Gaarden var siden, ligesom Naboejendommen Nr. 38, i Hannibal Sehesteds Eje, men efterhaanden gik den, længe før Branden, som de fleste af de gamle Adelsgaarde, over paa borgerlige Hænder. I 1724 boede der en Guldsmed og en Vintapper i Gaarden, og den kaldtes da „den røde Gaard".

Paa dette Hjørne, hvor der indtil i Slutningen af 1915 laa den over 100 Aar gamle Bygning, en af Kjøbmagergades Veteraner, et pænt og solidt Borgerhus, der sikkert havde været fornemt og anseligt for sin Tid, og hvori der en lang Aarrække var Manufacturhandel i Kælderen og Bog- og Papirhandel i den høje Stuebutik, hvis Vinduer med Dukketheatrene var kendt af hvert Barn i Byen, opførtes paa dens Plads i 1916/17, udelukkende til Forretningsbrug, den nuværende stilløse Bygning (Hennebique-Construction), helt igennem aparte indrettet med flat Tag og Vinduer i alle mulige Størrelser, en grim støbt Kasse, en Uhyrlighed af et Hus, langt værre end det fremmedartede Misfoster paa Hjørnet af Landemærket og Vognmagergade. I Begyndelsen af 1915 havde Directeur Ernst Bojesen kjøbt det gamle Hjørnehus, som i mange Aar

havde været ejet af en forlængst afdød Særling, der ikke vilde ofre noget paa Huset, skønt han havde god Raad til det, hvad dog ingen havde Anelse om, da han Aar ud og Aar ind levede som en fattig Mand. Hvis Ejendommen var bleven restaureret, vilde den have været en Pryd for Gaden paa dette saa stærkt befærdede og iøjnefaldende Sted, og havde saa maaske faaet Lov til at staa endnu mange Aar, men saa gennemført sær, som Ejeren var, lod han det hele forfalde og vilde heller ikke sælge Huset.

Nr. 42, paa det andet Hjørne af Klareboderne, og hele den nordlige Side af denne Gade har tilhørt Otto Brahe, som 1625 overdrog den til Tage Thott. I 1675 ejedes Gaarden af Kjøbenhavns Overkommandant Jørgen Bjelke. I 1895 blev det gamle Hjørnehus nedrevet, og den nuværende store og imponerende Ejendom opførtes. I adskillige Aar var 1ste Etage udlejet til Restaurationen „Santa Clara". Det vakte den Gang betydelig Anstød, at det netop blev en Restauration, som kaldte selve Klosternavnet til Live, da det Liv, som rørte sig inden for Caféens fire Vægge, jo blev en yderliggaaende Modsætning til Nonnernes fromme Livsførelse i Klosteret.

For en Del Aar siden blev Ejendommen købt af Stormagasinet „Messen", Firma Hilligsøe, Køedt & Co., som rykkede derind, efterhaanden som der blev tomme Lokaler, for, sammen med de store Stuelokaler i Nr. 44, at benytte Ejendommen til egne Forretningslokaler.

Nr. 44 var oprindelig ogsaa en Adelsgaard og tilhørte 1625 Klaus Daa, Christian den Fjerdes Rigsadmiral, senere ejede Oberst Hans Friis til Klausholm Gaarden. Efter hans Død kom den paa borgerlige Hænder og ejedes af den rige Handelsfamilie van Hemmert. I 1806 solgtes Gaarden af van Hemmerts Arvinger til „Det kgl. Vaisenhus" og det dertil knyttede „Militær og Vaisenhus Apothek" for 41260 Rdl. Men inden Indflytningen havde fundet Sted kom Begivenheden i 1807. Bygningen blev taget i Brug som Lazaret, den blev flere Gange skudt i Brand, men reddedes dog og i 1810 flyttedes Vaisenhus-

børnene ind i deres nye Hjem. Vaisenhuset solgte i 1872 denne store og kostbare Bygning for 442,600 Kr., og den ny Skolebygning i Nørre Farimagsgade opførtes i 1874/75. Den gamle Gaard paa Kjøbmagergade blev nedrevet 1889/90 og tildels paa Vaisenhusets Mure opførte Grosserer Holger Petersen den nuværende, store Ejendom, men man forundres uvilkaarlig over, at den skønne, gamle Bygning nødvendigvis maatte ofres til Fordel for dens Efterfølger.

Paa et Stykke af Marsvinernes Grund, langs Kirkegaarden, opførtes Ejendommen Nr. 52; ved Siden af den og bag den strakte sig helt ud til Springgade (Pilestræde), Nr. 50, der i 1581 tilhørte Hartvig Bille og i 1600 Ebbe Munk og som i 1701 blev tilskødet Fr. Rostgaard. Efter Branden i 1728 blev der opført en statelig Hovedbygning. Gaarden ejedes nu en Tid af Handelshuset Bonfils & Verhagen, som i 1764 solgte den til Kjøbenhavns Magistrat, der lod den indrette til Kjøbenhavns Vognmandslav. Det viste sig imidlertid snart at være en upraktisk Indretning og i 1775 blev Bygningen overdraget til den kongelige Porcelainsfabrik. I 1885 blev den smukke, gamle Bygning nedrevet og erstattet med det nuværende store Forretnings-Komplex, denne mindre skønne Efterfølger, og ligesom ved Nr. 44 undres man ogsaa her over Nødvendigheden af Sløjfningen af denne elegante Facade for Opnaaelsen af den Facade, som Efterfølgeren fik.

I den store Gaard mellem Skindergade og Kannikestræde boede i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede den bekendte Klokker ved Runde Kirke, Regnelærer Søren Matthiesen. Som Klokker ved Trinitatis Kirke havde han Nøglen til Taarnet og oppebar Indtægten af at lade Folk komme op paa Runde Taarn. Men Søren Matthiesen gjorde sig ikke Livet besværligere end højst nødvendigt, nøjedes med at aabne Døren og modtage Skillingerne og saa iøvrigt lod han Folk skøtte sig selv oppe i Taarnet. Denne Mangel paa Opsyn havde imidlertid til Følge, at Publikum, og da navnlig Ungdommen, opfattede Sneglegangen op til Platformen som et Fristed, en offentlig Tum-

leplads, og unge og gamle morede sig med at rende omkap op og ned, Taarnet genlød af Raab og Skrig, Sang og Fløjten, den ene vilde ikke staa tilbage for den anden i Retning af at lave Støj og Ballade, men denne daglige Livlighed og Spektakel blev naturligvis til stor Forstyrrelse for Astronomerne i Observatoriet paa Taarnets Top, hvorfor disse gentagne Gange maatte indgive Klage over de Besøgendes urolige og støjende Adfærd, men der hengik alligevel en Del Aar, inden der herskede rolige og ordnede Tilstande i Sneglegangen.

Ad denne Sneglegang, som vistnok er enestaaende i Verden, red Peter den Store, medens hans Gemalinde kørte i Vogn med Heste for, op til Taarnets Top under deres Besøg i Danmark i Aaret 1716. I vore Dage har en Cyclist ganske fordunklet denne Begivenhed ved at cycle derop.

Grundstenen til Runde Taarn blev lagt af Kong Christian den Fjerde i 1637, og Taarnet stod færdigt i 1642.

Den 7de Juli 1637 blev den første Sten lagt til Trinitatis Kirke og den 7de Juli 1651 blev den sidste Sten indsat i Hvælvingen. Denne nye Kirke skulde afløse den gamle Studenterkirke i Regensen, thi det viste sig, at Regenskirken, der skulde søges af alle Academikere, var meget for lille.

I Trinitatis Kirke hviler mange berømte Mænd, af hvilke her skal nævnes Kommandant Hans Schack, Rigshofmester Joachim Gersdorff og Generalbygmester Lambert van Haven.

Der var i sin Tid Kirkegaard paa begge Sider af Kirken. Mod Kjøbmagergade og Landemærket var den begrænset af en Mur, hvis Hjørne mod disse to Gader laa i Højde med det tilsvarende Hjørne af Krystalgade. I Muren ud mod Kjøbmagergade var der smaa Butikker ligesom i Lille Helliggejststræde. Paa den Del af Kirkegaarden, der laa mellem Kirken og Porcellainsfabrikken stod en dobbelt Række mægtige Lindetræer. I 1879 opstilledes her, ud mod Kjøbmagergade, det af O. F. T. Evens modellerede, smukke Gravmonument for de tvende

Digtere Johannes Evald og Johan Herman Wessel; de hviler dog ikke derunder, men paa Kirkegaarden bag ved Kirken, hvor deres Gravsteder kun er faa Alen fra hinanden.

Hvor nu Regensens Hovedfløj ligger langs Kjøbmagergade, havde kort efter Midten af det 15de Aarhundrede den lærde Mand Kannik, Peder Albertsen, sin Bolig. Efter Midten af det 16de Aarhundrede ejedes største Delen af den Grund, Regensen staar paa, af Christian den Tredjes Kansler Johan Friis. I 1618 blev Communitetet ved et Laan af Kongen sat i Stand til at erhverve Friis'ernes gamle Gaard og Grund, og paa den østlige Del af denne opførtes 1618/23 „Collegium regium", som det hed officielt, til daglig kaldet Regensen, som Fribolig for 120 Studenter. Bygningen nedbrændte i 1728 og den nuværende Bygning opførtes 1748. Ved den i 1908 foretagne Restaurering og delvise Ombygning blev der raadet Bod paa tidligere Tiders Forsyndelser mod Regensen og skabt moderne og bekvemme Forhold for dens Beboere.

Af Bygningerne paa det sidste Stykke op til Kultorvet skal her omtales Nr. 60. Den gamle Del af denne Ejendom hidrører fra det 16de og 17de Aarhundrede og den er en af de ældste Kjøbmandsgaarde i Gaden.

Som Kjøbmagergade gentagne Gange skiftede Navn, saaledes har den ogsaa stadig skiftet Udseende, idet den trolig fulgte med Tiden og Udviklingen; som Gaden nu præsenterer sig paa de travle Hverdagstimer med sit pulserende Handelsliv og overbebyrdet med Trafik og Færdsel af enhver Art, har man for sig et udpræget, moderne Storstadsbillede, men samtidig har man Vanskelighed ved at tænke sig, at paa det samme Sted løb i Byens ældste Tid en støvet Landevej, kun sparsomt bebygget med smaa Huse eller Boder, et uanseligt Stræde, der begyndte ved Stranden i Nærheden af, hvor Storkespringvandet nu er. Kjøbmagergade er forlængst blevet en af vor store Bys vigtigste, livligste og mest befærdede Gader, hvor der er Fart i Færdselen af Mennesker og Vogne. Det er en storstadsmæssig Hovedgade, en rigtig

Citygade og samtidig alligevel saa dejlig gammelkjøbenhavnsk. Aar for Aar er Trafikken herigennem taget til, og naar man midt paa Dagen eller efter Fyraften passerer denne Gade, bliver man presset og skubbet paa de smalle Fortove. En uendelig Menneskestrøm haster af Sted og en Hær af Cycler, Biler og Arbejdsvogne fylder Kørebanen, og det er forbundet med Fare for Liv og Lemmer at vove sig fra Fortov til Fortov.

Denne stærke Trafik og Færdsel blev for en Del Aar siden vanskeliggjort paa Gadens snævreste Stykke forbi Runde Taarn, og man nødsagedes derfor til at træffe Foranstaltninger, for at undgaa Ulykker her. Man maatte paa den ene eller den anden Maade imødekomme den stigende Trang til bedre Færdselsforhold paa denne indsnævrede Gadestrækning, men hvorledes. Man stod da over for en Opgave, der i Begyndelsen syntes uløselig, idet man skulde skaffe Plads, hvor der ingen var. Runde Taarn kunde jo ikke flyttes, og man vilde nødig angribe den gamle, ærværdige Regens. Spørgsmaalet blev Dag for Dag mere og mere brændende, og det blev derfor taget under alvorlig Overvejelse, hvad der kunde gøres, for at skaffe mere Plads.

Man tænkte først paa at bryde en Tunnel i Runde Taarn, og derigennem lede Færdselen for Gaaende, men dette Project blev forkastet som et temmeligt farefuldt Experiment. Der var derefter ikke andet for at gøre end at bygge en Passage for Fodgængere gennem Regensens nederste Stokværk fra Krystalgade til St. Kannikestræde, hvorved man opnaaede, at Fortovet langs Regensen blev overflødigt og Kørebanen saa kunde udvides helt ind til Regensen. Denne Plan vandt almindeligt Bifald og i 1908/9 anlagdes den smukke Buegang med aabne Arkader ud til Gaden. Denne Buegang opfylder ikke blot sin Bestemmelse, men er tillige en stor Pryd for Gaden.

Oprindelig var Nørregade Hovedgaden mod Nord, men blev distanceret af Kjøbmagergade, der trak gennem sig den stærke Trafik fra den opvoxende Forstad, Nørre-

bro, og derfor blev ogsaa i sin Tid Nørreport flyttet fra Enden af Nørregade til ud for Gammel Frederiksborggade.

Kjøbmagergade har alle Betingelser for ud i Fremtiden at kunne hævde sin Førerstilling som Hovedforbindelsen med Nørrebro og den indre By.

Kjøbmagergade kan med Rette føres i Marken som et fuldgyldigt Bevis for, at Kjøbenhavn er blevet en Storstad.

Tidligere udkommet af samme Forfatter:

„CHRISTIANS KIRKE“

„NYHAVN“

„NIELS HEMMINGSENS GADE“

„KNIPPELSBRO“

„DYVEKES GAARD“